

درس خارج فقه حضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

تاریخ: ۶ بهمن ۱۳۹۹

موضوع کلی: فصل فی ما یتوقف علی الغسل من الجنابة

مصادف با: ۱۱ جمادی الثانی ۱۴۴۲

موضوع جزئی: امور متوقف بر غسل جنابت - امر اول: نماز

جلسه: ۶۳

سال تحصیلی: ۱۴۰۰-۱۳۹۹

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

بحث در اموری بود که بر غسل جنابت متوقفند. عرض شد که امر اول، نماز است؛ چه نماز واجب باشد و چه نماز مستحب باشد، چه نماز ادا باشد و چه نماز قضا باشد. همچنین، عرض شد که واجب است که شخص جنب برای به جا آوردن قضای اجزای فراموش شده از نماز و خواندن نماز احتیاط نیز غسل کند. ادله احکام مذکور، در جلسه گذشته بیان و مورد بررسی قرار گرفت. مرحوم سید (ره) در ادامه نوشته است: «بل و کذا سجدا السهو علی الأحوط»^۱.

به نظر مرحوم سید (ره)، بنا بر احتیاط [واجب]، شخص جنب برای به جا آوردن دو سجده سهو نیز باید غسل کند. عده‌ای بر خلاف مرحوم سید (ره)، گفته‌اند که در دو سجده سهو، طهارت معتبر نیست زیرا آنچه که طهارت در آن معتبر است یا خود نماز است یا اجزای نماز می‌باشند و دو سجده سهو، نماز نیستند و از اجزای نماز نیز محسوب نمی‌شوند، بلکه دو واجب مستقل‌اند که اگر کسی عمداً این دو سجده را ترک کند، لطمه‌ای به نماز وارد نمی‌شود و نماز باطل نمی‌شود. دلیل اینکه شارع مقدس به انجام دو سجده سهو امر کرده است از باب مخالفت با شیطان است و در حقیقت نوعی رجم شیطان است تا شیطان مأیوس شود و انسان را به وسوسه نیندازد چون نسیان و فراموشی که گاهی در نماز رخ می‌دهد از جانب شیطان است لذا خداوند متعال برای تنبیه شیطان از این جهت که شخص را به فراموشی وادار می‌کند، امر فرموده است که دو سجده سهو به جا آورده شود تا شیطان مأیوس شود. جالب این است که سجده اساساً مبعوض‌ترین چیزها در نزد شیطان است، کما اینکه در جریان خلقت حضرت آدم (ع)، وقتی خداوند ابلیس را به سجده بر حضرت آدم (ع) امر کرد، ابلیس از سجده بر حضرت آدم (ع) سر باز زد و در مقام استدلال گفت که من از آتش خلق شده‌ام و آدم از خاک خلق شده است؛ «قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ»^۲ و به خاطر تکبری که ورزید از درگاه خداوند متعال رانده شد؛ «قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ» * وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ»^۳.

همچنین، از ادله، جزئیت دو سجده سهو برای نماز استفاده نمی‌شود، پس دو سجده سهو، نماز نیستند و از اجزاء نماز نیز محسوب نمی‌شوند، بنابراین دو سجده سهو، دو واجب مستقل‌اند و طهارت در آنها شرط نیست لذا واجب نیست که شخص جنب، برای خواندن این دو سجده غسل کند.

۱. سید محمدکاظم، یزدی طباطبائی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۸۴.

۲. «ص»: ۷۶.

۳. همان: ۷۷ و ۷۸.

دلیل احتیاط مذکور در کلام مرحوم سید (ره) [مبنی بر اینکه احتیاط این است که شخص جنب برای خواندن دو سجده سهو، غسل کند] روایات ذیل می‌باشند؛

روایت اول: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمُونٍ الْقَدَّاحِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ (ع)؛ قَالَ: «سَجَدَتَا السَّهْوِ بَعْدَ التَّسْلِيمِ وَقَبْلَ الْكَلَامِ».^۱ گفته‌اند که از این روایت استفاده می‌شود که سجده سهو جزء نماز است چون شخص باید بعد از سلام نماز، قبل از اینکه سخنی بگوید، بلافاصله دو سجده سهو را انجام بدهد و از اینکه امام (ع) فرموده است که قبل از اینکه سخنی بگوید باید دو سجده سهو را انجام بدهد، فهمیده می‌شود که یک نوع پیوستگی بین دو سجده سهو و نماز وجود دارد لذا احتیاط این است که شخص دو سجده سهو را با طهارت انجام بدهد.

روایت دوم: عَنْ فَضَالَةَ عَنِ الْعَلَاءِ عَنِ ابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ الرَّجُلِ يُصَلِّي الرُّكْعَتَيْنِ مِنَ الْمَكْتُوبَةِ فَلَا يَجْلِسُ فِيهِمَا حَتَّى يَرْكُعَ، فَقَالَ: «يُتِمُّ صَلَاتَهُ ثُمَّ يُسَلِّمُ وَيَسْجُدُ سَجْدَتِي السَّهْوِ وَهُوَ جَالِسٌ قَبْلَ أَنْ يَتَكَلَّمَ».^۲

تقریب استدلال به روایت مذکور، به این نحو است که ظاهراً سخن گفتن قبل از دو سجده سهو جایز نیست و انجام آن منافای با نماز است و اینکه سخن گفتن در روایت آمده است و از منافیات دیگر، سخنی به میان نیامده است، به خاطر این است که غالباً سخن گفتن بعد از نماز بیش از سایر منافیات صورت می‌گیرد و الا منافیات دیگر، مثل پشت به قبله کردن و امثال آن نیز نباید قبل از دو سجده سهو انجام شوند لذا احتیاط این است که دو سجده سهو با طهارت انجام شوند.

روایت سوم: صحیحہ عبد الله بن سنان: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ قَالَ: «إِذَا كُنْتَ لَا تَدْرِي أَرْبَعًا صَلَّيْتَ أَمْ خَمْسًا فَاسْجُدْ سَجْدَتِي السَّهْوِ بَعْدَ تَسْلِيمِكَ ثُمَّ سَلِّمْ بَعْدَهُمَا».^۳

در پاسخ از استدلال به روایات مذکور، عرض می‌شود؛

اولاً؛ نهی مذکور در روایت اول و دوم، مبنی بر اینکه شخص، قبل از انجام دو سجده سهو نباید سخن بگوید، از باب نهی از کلام نیست، بلکه در صدد بیان فوریت انجام دو سجده سهو است، پس تعبیر «قبل الکلام» و «قبل أن يتكلم» که در دو روایت مذکور آمده است از باب نهی از سخن گفتن قبل از دو سجده سهو نیست تا گفته شود که این دو تعبیر، قرینه بر این است که بین نماز و دو سجده سهو یک نوع پیوستگی وجود دارد لذا همان‌گونه که طهارت، برای نماز لازم است، برای دو سجده سهو نیز طهارت لازم است و لذا اگر شخص، جنب باشد برای انجام دو سجده سهو باید غسل کند، بلکه نهی از سخن گفتن در این دو روایت، برای بیان فوریت انجام دو سجده سهو بعد از نماز است و تعبیر «هو جالس» که در روایت دوم آمده است، قرینه بر این فوریت است، یعنی همان‌طور که شخص نشسته است، سریع دو سجده سهو را انجام بدهد و بین دو سجده و نماز فاصله نیندازد.

ثانیاً؛ روایت اول و دوم، در صدد بیان این نکته نیستند که تکلم بین نماز و دو سجده سهو، مانع است چون واضح است که اگر کسی بعد از سلام نماز سخنی بگوید و سپس دو سجده سهو را انجام بدهد، مشکلی ندارد؛ هرچند که ممکن است که خود آن سخنی که می‌گوید حرام باشد، لکن بین حرمت تکلیفی و حکم وضعی به بطلان نماز تفاوت است، بنابراین، ممکن است که تلفظ کلام حرام باشد ولی در عین حال به صحت نماز لطمه‌ای نزنند.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۸، کتاب الصلاة، ابواب الخلل الواقع فی الصلاة، باب ۵، ص ۲۰۸، ح ۳.

۲. همان، ج ۶، کتاب الصلاة، ابواب التشهد، باب ۷، ص ۴۰۲، ح ۴.

۳. همان، ج ۸، کتاب الصلاة، ابواب الخلل الواقع فی الصلاة، باب ۵، ص ۲۰۷، ح ۲.

ثالثاً: امر به خواندن دو سجده سهو بعد از سلام نماز که در روایت سوم آمده است، بر وجوب حمل نمی‌شود تا گفته شود که از اینکه شخص باید بلا فاصله بعد از سلام نماز دو سجده سهو را انجام دهد، فهمیده می‌شود که بین دو سجده سهو و نماز یک نوع پیوستگی وجود دارد لذا همان‌گونه که نماز باید با طهارت باشد، انجام دو سجده سهو نیز باید با طهارت باشد، بلکه امر مذکور، بر استحباب حمل می‌شود، در نتیجه لازم نیست که دو سجده سهو با طهارت انجام شوند.

روایاتی نیز وجود دارند که مؤید این نکته‌اند که دو سجده سهو از اجزاء نماز نیستند [که در این صورت، لازم نیست که با طهارت به جا آورده شوند] که روایت ذیل از آن جمله است؛

مؤثقه عمار بن موسی: عَنْ عَمَّارِ بْنِ مُوسَى، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ السَّهْوِ؛ مَا تَجِبُ فِيهِ سَجْدَتَا السَّهْوِ؟ قَالَ: «إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَقْعُدَ فَقُمْتَ... وَ عَنِ الرَّجُلِ يَسْهُو فِي صَلَاتِهِ فَلَا يَذْكُرُ حَتَّى يُصَلِّيَ الْفَجْرَ كَيْفَ يَصْنَعُ؟ قَالَ: «لَا يَسْجُدُ سَجْدَتَيِ السَّهْوِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَ يَذْهَبَ شُعَاعُهَا»^۱.

گفته شده است که این روایت بر جواز تأخیر در به جا آوردن دو سجده سهو دلالت دارد زیرا امام صادق (ع) فرموده است که اگر در نماز صبح، سهوی از شخص سر بزند و یادش نیاید، تا طلوع خورشید، می‌تواند دو سجده سهو را به تأخیر اندازد. از فرمایش امام صادق (ع) فهمیده می‌شود که تأخیر در فرضی جایز است که دو سجده سهو از اجزای نماز نباشند چون اگر از اجزای نماز باشند، تأخیر آنها جایز نیست.

«الحمد لله رب العالمين»

۱. همان، ج ۸، کتاب الصلاة، ابواب الخلل الواقع في الصلاة، باب ۳۲، ص ۲۵۰، ح ۲.